

ÖRFÎ MAHMUD AĞA VE MAHABBETNÂME MESNEVÎSİ

Müberra GÜRGENDERELİ*

ÖZET

XVIII. yy'da yaşamış şair, tarihçi, hattat Örfî Mahmud Ağa'nın hayatı, eserleri ve "Mahabbetnâme" mesnevîsini ele aldığımız bu çalışmada, şairin eserleri hakkında yeni bilgiler ortaya konulmuştur. Şairin bütün kaynaklarda 412 beyit olarak kaydedilen Mahabbetnâme mesnevîsinin 149 beyitten meydana geldiği ve elimizdeki tek nüshada aynı mecmua içindeki diğer mesnevilerle (Nasihatnâme ve Leylâ vü Mecnûn) toplandığında beyit sayısının 412 olduğu tespit edilmiştir. Makalede ayrıca şairin Leylâ vü Mecnûn mesnevîsinin bilinmeyen bir nüshası da tanıtılmıştır. Örfî'nin Leylâ vü Mecnûn hikâyesinden ilham alarak yazdığı küçük mesnevî "Mahabbetnâme" incelenip metin tespiti yapılarak gün ışığına çıkarılmıştır.

Anahtar kelimeler:

Örfî, Mahabbetnâme, Edirne Tarihçesi, Nasihatnâme, Leylâ vü Mecnun.

Edirneli Örfî Mahmud Ağa, tarihçi, ilim adamı ve hattat olarak da şöhret bulmuş bir XVIII. yy şairidir. Aynı zamanda devlet adamı da olan şairin hayatı, özellikle de eserleri hakkındaki bilgiler sağlıklı değildir. Genellikle onun tarihçilik yönünü ele alan kaynaklar, edebiyat alanındaki eserleri hakkında pek bilgi vermezler.

Edirne Bostancıbaşı Suhte Hacı Ali Ağa'nın oğlu olan Örfî, Edirne'de Bevvâbsinan mahallesinde doğmuş, bu şehirde büyüüp yetişmiş ve tahsil görmüştür¹. Daha sonra baba mesleğine geçerek Bostancı ocağında kethüdalığa kadar yükselen Örfî, 1718'de babasının ölümü üzerine Bostancıbaşılığı ümit edip de bu göreve getirilmeyince emekliliğini istemiştir. 1728'de İstanbul'a gelen Örfî'ye sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından Lüleburgaz'da bulunan

* Dr., Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, Yay. Ratıp Kazancıgil (1994), Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 15, Edirne, s. 102; Osman Nuri Peremeci (1939), *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, s. 272.

İbrahim Hanzade evkafı tevliyeti verilmiş fakat 1730 Patrona ihtilalinde İbrahim Paşa'nın adamı olarak tanındığından bu görev elinden alınmıştır².

Müstakimzade, Örfi'nin Bostancı Ocağında Kethüda olduğunu, hattatlıktan icazet alıp Örfi mahlasıyla şiirler yazdığını³, Ramiz ve onu kaynak alan Mehmed Süreyya, şairin Hadika-ı Hâssa bölükbaşılığından emekliye ayrıldığını kaydederler⁴.

Şairin ölüm tarihi ve mezarının yeri hakkında ise kaynaklarda küçük farklılıklar görünmektedir. M. Süreyya, Örfi'nin III. Mustafa devrinde 1757-1777 tarihleri arasında⁵, Bursalı Mehmet Tahir ve Edirneli Ahmed Bâdi 1772'den sonra⁶, Rifat Osman ve Babinger ise 1778'de⁷ öldüğünü yazarlar. Edirne'de İstanbul yolu üzerinde Nazır çeşmesi kabristanında, Buçuktepe'ye giden yol boyunca babasının yanına defnedilmiş ise de 1877 Rus istilasında mezarı kaybolmuştur⁸. Rifat Osman ve Babinger ise şairin, Şeyh Çelebi camiinin duvarının dibinde gömülü olduğunu, bugün kayıp olan mezar taşının 1910 yılına kadar ayakta kaldığını kaydederler⁹. Rifat Osman'ın "11 sene önce yerinde duran kabir taşları kaybolmuştur" ifadesinden Örfi'nin mezarını ve mezar taşını gördüğü anlaşılmaktadır. Bu ifade, şairin ölüm tarihi (1778) ve mezarının yeri hakkında Rifat Osman'ın söylediklerinin doğru olduğunu ispatlamaktadır.

Hem tarihçi hem de şair olan Örfi'nin tarih alanında iki eseri mevcuttur. Bunlardan birincisi; insanın yaratılışından H.1070 (M.1659-1660) yıllarına kadar gelen, içinde Osmanlı Devleti tarihinin de yer aldığı iki ciltlik genel bir tarih olan "Mefhûmü't-tevârih"dir. İkinci eseri ise III.Mustafa'ya takdim ettiği "Edirne tarihçesi" adıyla tanınan "Berâ-yı Şehr-i Edirne"dir.

² Türk Ansiklopedisi (1977): *Örfi Mahmud Ağa mad.*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, C. XXVI, s. 272; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990): *Örfi Mahmud Ağa mad.*, Derghah Yayınları, İstanbul, C. 7, s. 193.

³ Mustakimzade Süleyman Saadettin (1928): *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul, s.513.

⁴ *Ramiz ve Âdâb-ı Zurâfâsı*, hzl. Sadık Erdem (1994): Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı 79, Ankara, s. 222; Mehmed Süreyya (1311): *Sicill-i Osmânî*, İstanbul, s. 454.

⁵ Mehmed Süreyya (1311: 454).

⁶ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, hzl: A.F. Yavuz, İ. Özen (1972), Meral Yayınları, İstanbul, C. 3, s. 6.; Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, C. 2, s. 177, Edirne Selimiye Kütüphanesi TY. 2315

⁷ Rifat Osman (1994:102); Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok (1982), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 435, Ankara, s. 333.

⁸ Bursalı Mehmet Tahir (1972:6).

⁹ Rifat Osman (1994:102); Babinger (1982:333).

Babasının mevkiinden yararlanarak olayları yakından izlemek fırsatını bulmuş olan Mahmud Ağa Edirne tarihçesini yazarken Hibrî'den yararlandığı halde bunu eserinde belirtmez¹⁰. Bu eser 1875'te yanlış olarak Cevrî tarihi adıyla İstanbul'da iki cilt olarak basılmıştır. Edirne Tarihçesinden Örfî'nin Gülşenî tarikatına mensup olduğu anlaşılmaktadır. Edirne, Gülşenî şairler yönünden zengin bir şehirdir. Özellikle Şeyh Hasan Sezâî'nin bu şehirden çevreye ve Balkanlara yönelik yapmış olduğu tarikatı yayma çalışmaları Gülşenîlerin sayısını artırmıştır. Edirne'den aralarında Kâmî Mehmed Efendi, Senâî, Şeyh Vefâ, İbrahim Gülşenî, Vâlihî gibi şairlerin de bulunduğu 21 Gülşenî şair yetişmiştir¹¹.

Bu eserlerinden başka Örfî, kitâbelerde yer alan birçok tarih kıtası da söylemiştir. 1752 ve 1753 senelerinde Edirne'de meydana gelen şiddetli depremlerden çok hasar gören Edirne sarayının tarihi için (H.1171 -M. 1752) 14 beyitlik bir tarih söylemiştir. Manzum tarih şöyle başlar;

Şeh-i sultân-ı âlem dâd-güster Mustafâ Hân kim
Cihânı eyledi mimâr-ı eltâfiyla âbâdân¹²

Ayrıca yine aynı depremlerde hasar gören çinileriyle meşhur Muradiye camiinin ve Süleyman Paşa camiinin tamir kitabeleri de Örfî'ye aittir.

Tarihçiliği ağır basan Örfî, aynı zamanda verimli bir divan şairidir. Râmiz, Örfî'nin ilim ve irfanıyla tanınan nazım ve nesirde başarılı, sohbeti beğenilen, olgun ve maharetli bir şair olduğunu¹³ söylerken Bâdî, sade ve anlaşılır şiirler yazdığını¹⁴, A. Sırrı ise “orta halli bir nâzım” olduğunu¹⁵ kaydederler. Şairin bir Divanı¹⁶, Leylâ vü Mecnûn, Nasihâtnâme ve Mahabetnâme adlı küçük mesnevîleri vardır.

¹⁰ Günay Kut (1979): “Edirne Selimiye Kütüphanesindeki Türkçe Yazmalar Üzerine” *In Memoriam Ali Nihad Tarlan*, Cambridge, Volume:3, s. 271.

¹¹ Rıdvan Canım (1995): *Edirne Şairleri*, Akçağ, Ankara, s. 20.

¹² Rıfat Osman, *Edirne Sarayı*, Yay. Süheyl Ünver, (1957): Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Seri, No. 30, Ankara, s. 45.

¹³ Erdem, (1994:220).

¹⁴ Bâdî, (s.177).

¹⁵ A.Sırrı Levend, (1951): “Örfî'nin Leyla ve Mecnun'u”, *Türk Dili*, Ankara, C. 1, S. 1-12, s. 673.

¹⁶ *Divan*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.411, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi-2667.

A. Sırrı Levend'in özel kütüphanesinde bulunan ve bugüne kadar tek nüsha olarak bilinen *Leylâ vü Mecnûn*¹⁷, şairin Nizâmî, Câmî, Fuzûlî, Hatîfî ve Halîfe'nin *Leylâ vü Mecnûn*larından etkilenerek yazdığı kısa bir mesnevîdir. Biz mesnevînin ikinci nüshasını Edirne Selimiye Kütüphanesi TY. 2195 numaralı mecmuada tespit ettik. Eser, mecmuanın 89b-96b numaralı varakları arasındadır. A. Sırrı kütüphanesindeki mesnevî 195 beyit, bizim tespit ettiğimiz Selimiye nüshası ise 216 beyittir. *Leylâ vü Mecnûn* hikâyesinde bulunan pek çok olayı eserine almamış olan şair, birkaç motifle yetinmiştir. Okul ve Kâbe motifi Nizâmî'den, *Mecnûn*'un elinde çanakla aş almak üzere *Leylâ*'ya gitmesi motifi Câmî'den, *Leylâ*'nın kervandan ayrılarak *Mecnûn*la görüşmesi, birleşme istemesi motifi de Hâtîfî'den alınmıştır¹⁸.

Bu eserden ilk defa Ali Kemal, Örfî divanında gördüğü bir takrîze dayanarak *Peyâm-ı Sabah*'ta bahseder. Takrîzi yazan eski Budin kadısı Kilisli İbrahim, Örfî'nin her iki tarihini de övdükten sonra *Leylâ ve Mecnûn* hakkında şunları söyler. “Âsâr-ı manzûmeleri kesret üzere olup hattâ ahvâl-i *Leylâ ve Mecnûn*'u dahi mesnevî-i rengîn ve ebyât-ı fâhire ile beyânları neşât-âver-i ‘urefâdır.”¹⁹

Eserin Erzurum nüshasının sonunda, içinde bulunduğu mecmuanın 102a sayfasından itibaren Örfî'nin bir hâl tercümesi mevcuttur. Buradaki bilgiler, Mehmet Tahir'in “Osmanlı Müellifleri”nde ve Ali Kemal'in “*Peyâm-ı Sabah*”ta yazdıklarından ibarettir.

Mefâîlün Mefâîlün Faûlün kalıbıyla yazılan eserin ilk beyitleri:

İdenler Kays u *Leylâ*yı hikâyet
Bu resme itdiler nakl ü rivâyet
Kabâ'ilden idiler Kays u *Leylâ*
Okurlar idiler mektebde hattâ²⁰

Son beyti:

Murâdum cümleden hayır du‘âdur
Ki dehrün yok sebâtı bî-bekâdur

Şairin diğer bir eseri ise “*Nasihât-nâme*” adlı manzumesidir. Örfî'den bahseden kaynakların hiçbirisi *Nasihât-nâme*'nin müstakil bir eser olup olmadığı

¹⁷ Örfî, *Leylâ vü Mecnûn*, Atatürk Üniversitesi S. Özege Kütüphanesi, Agah Sırrı Levend Yazmaları, No:441 (*Mesnevî*, içinde bulunduğu mecmuanın 97b-101b varakları arasındadır).

¹⁸ A.Sırrı Levend (1959): *Arap Fars ve Türk Edebiyatlarında Leyla ve Mecnun Hikayesi*, İş Bankası Yayınları, Ankara, s. 332.

¹⁹ Levend (1951:18).

²⁰ Erzurum nüshasında “İkisi okudu bir hâcede tâ”.

hakkında bilgi vermez. Biz bu şiiri Leylâ ve Mecnûn'un bulunduğu mecmuanın içinde 96b-98a numaralı varaklar arasında bulduk. Eser, “Nasihatnâme-i Örfî” başlıklı 47 beyitlik Mefâilün Mefâilün Faülün kalıbıyla yazılmış bir manzumedir. Şiirin ilk ve son beyitleri şöyledir.

Diler isen eger fevz ü sa‘âdet
 Bu pendümle ‘amel eyle temâmet
 ...
 Ferâmûş itmeye hayır du‘âdan
 Bu pendî kim ki eyleser kırâ‘at

Örfî'nin sözünü edeceğimiz son eseri ise yazımızın başlığında da yer alan “Mahabbetnâme” mesnevîsidir. Bu eser, Örfî ile ilgili yukarıdaki bütün kaynaklarda 412 beyitlik bir mesnevî olarak geçer. Bu konudaki araştırmalarımız neticesinde eserin tek nüshasını Selimiye Kütüphanesindeki yine aynı mecmuanın 85b-89b varakları arasında bulduk. Eser 412 değil 149 beyitlik küçük bir mesnevidir. Mecmuada bulunan ve ardarda yazılan 3 mesnevinin (Mahabbetnâme: 149, Leylâ vü Mecnûn: 216, Nasihatnâme: 47) beyit sayılarının toplamı 412'dir. Bundan da anlaşılacağı üzere bu küçük eserler tek bir mesnevi olarak kaydedilmiştir. Müstensih, Mahabbetnâmeye besmele ile başlamış ve daha sonraki iki mesnevinin ismini Mahabbetnâmenin konu başlıkları gibi yazmıştır. Bu sebeple bu eserlerin başlangıçları dikkat çekmediğinden üç eser, 412 beyitlik bir Mahabbetnâme mesnevisi olarak kaydedilmiştir.

Selimiye Kütüphanesi Türkçe yazmalar bölümü 2195 numarada kayıtlı bulunan eser, 210x150 (150x82mm.) ebatlarındadır ve 19 satır, 2 sütun şeklinde, filigranlı Avrupa kağıda nestalik yazıyla yazılmıştır. Kırmızı cetveller kullanılan mecmuanın sırtı meşin, cildi ebrulu kağıt kaplamadır. İstinsah tarihi H. 1169 olan eserin müstensihi belli değildir. Aynı mecmuada Örfî'nin Edirne tarihçesiyle Örfî'ye ait gazeller ve kasideler de bulunmaktadır.

Örfî'nin eserleri hakkında yaptığımız bu yeni tespitlerden sonra şairin Mahabbetnâme mesnevisini incelemeye geçebiliriz.

149 beyitten meydana gelen bu küçük mesnevi, hezec bahrinin Mefâilün Mefâilün Faülün kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevinin içindeki 64-74. beyitler arası “Hulâsa-ı İşk-ı Hakikat” başlığı altındaki murabba, remel bahrinin Fâilâtün Fâilâtün Fâilün kalıbıyla, 117-141. beyitler arasında yer alan mersiye de muzârî bahrinin Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün kalıbıyla yazılmış bir terkîb-benddir. Mesnevînin bütününde vezin hatalarına az rastlanır. “Örfî, Leylî” kelimelerindeki zihaf ve Türkçe kelimelerdeki imalelerin yanında

belirgin vezin bozukluğu olan mısralar şunlardır: 5. beytin birinci mısraı, 103. beytin ikinci mısraı, 124. Beytin ikinci mısraı, 134. beytin birinci ve ikinci mısraı.

Mesnevînin konusu dar kapsamlı bir aşk hikayesidir. Tevhid bölümünde Allah'a şükreden şair, onun büyüklüğünü anlattıktan sonra bütün âlemin aşk için yaratıldığını söyler. Na't bölümünde, Hz. Muhammed'e selam ve övgü vardır. O, iki âlemin yaratılma sebebi ve insanların en güzelidir. Eğer maksuda erişmek istenirse Hz. Muhammed'e aşk ile bağlanmak, ona ve âl u ashâbına salavatla selâm etmek gerekir.

“Sebeb-i Nazm u İnşâ” bölümünde mesnevînin yazılış sebebi açıklanır. Örfî, bir güzelin aşkıyla deliye döndüğünü, aklına Leylâ ve Mecnûn hikayesi gelince onların hâllerinin kendi aşkına benzediğini düşünüp teselli bulduğunu ve bu mesnevîyi yazmaya karar verdiğini söyler.

Hikâyenin anlatıldığı “Hasb-ı Hâl-i Örfî” başlıklı bölümde şair, âşık olduğu kızın güzelliklerinden bahseder. İlk önceleri sevgilisinin kendisine ilgi gösterdiğini, evine gizlice gelip sabaha kadar oturduğunu, kızın aşkıyla şiirler yazdığını ama aralarında vuslat olmadığını anlatır.

Örfî ile arasındaki aşktan haberdar olan kızın annesi, kızını azarlar ve görüşmelerini yasaklar. Örfî, bu olaydan sonra gece gündüz ağlamaya, ah etmeye, ayrılık derdiyle gazeller söylemeye başlar. Onun bu perişanlığını görenler haline üzüлüp acırlar. Böyle perişan hâli devam eden Örfî, gaipten gelen bir sesle kendine gelir ve bir güzele duyulan aşkın gerçek aşk olmadığını, Allah'tan başka her şeyin fâni olduğunu anlayıp hakikî aşka ulaşır. Bu sırada ise kıza aşk ateşi düşer ve feryad ü figan ederek Örfî'den vuslat taleb eder. Bu kez de Örfî, naz eder ve dilberi dize getirmenin şevkiyle aşkıdaki iddiasını anlatan bir murabba söyler.

Örfî'nin bu hâllerini gören arif bir dostu ona sevdiğiyle evlenmesini nasihat eder. Gönlüne tekrar canan arzusu düşen Örfî, annesine derdini açar. Haberciler gönderilip düğün hazırlıkları başlayınca bir yıl süren ayrılık sona erer ve nikâhları kıyılarak birbirlerine kavuşurlar.

Vuslatın arkasından firkat gelir. Nikahtan iki yıl sonra kızın vebadan ölmesi üzerine Örfî, kızın güzelliklerini ve aşkının büyüklüğünü anlatan bir mersiye söyler. Aşk sırrını çözdüğünü, gerçek aşkın ilâhî aşk olduğunu anlatır. Bu eseri yazmasındaki sebebin Leylâ ve Mecnûn hikayesi olduğunu tekrar ederek okuyanlardan hayır dua ister ve hikayeyi bitirir.

Mesnevînin Plânı

Giriş	1-20	Tevhid, Na't
	20-28	Sebeb-i Nazm u İnşâ
Gelişme	28-141	Aşk hikayesinin anlatıldığı bölüm
Sonuç	141-149	Hakikî aşkın anlatılması

Aşk Hikâyesinin Plânı

Giriş	28-33	Kızın özellikleri
	33-35	Örfî'nin kıza aşık olması
Gelişme	35-43	Kız ile aşık arasında geçen muhabbet
	43-48	Kızın annesinin bu aşktan haberdar olup görüşmelerini yasaklaması
	48-53	Örfî'nin perişanlığı
	53-60	Hakiki aşka ulaşması
	60-64	Kızın Örfî'ye olan aşkın artması ve vuslat talebi
	64-73	Örfî'nin söylediği murabba
	73-86	Bir dostunun sevdiği kızla evlenmesini tavsiye etmesi
	86-91	Tekrar aşk arzusunun gönlüne düşüp durumu annesine açması
92-113	Kızın istenip nikahın kıyılması ve vuslat	
Sonuç	114-116	Kızın ölmesi
	117-141	Örfî'nin söylediği mersiye

Örfî, yaşadığı aşkın Leylâ vü Mecnûn'un aşklarına benzemesini, mesneviyi yazma sebebi olarak göstermektedir. Oysa bu büyük aşk efsanesinin yanında Örfî'nin aşkı basit ve yüzeysel kalır. Ortak sayılabilecek motifler ise şunlardır:

- Kızın annesinin durumu öğrenip görüşmelerini yasaklaması.
- Örfî'nin Mecnûn gibi perişan olup kendini kaybetmesi.
- Ayrılık acısıyla şiirler söylemesi.
- Mecazî aşktan hakikî aşka ulaşması.
- Sevgilisinin vuslat teklifini reddetmesi.
- Hikayenin zaman zaman tasavvufî özellikler taşıması.

Şair, benzerliği şu beyitlerle ifade eder:

İkimüz Leyli vü Mecnûna hem-pâ
Gezerdüm ben de ıııkı ile tenhâ

...

Bizüm ile meger hem-hâl imişler
Kemâl-i ııık ile abdâl imişler

Kısa bir hikâye olan Mahabbetnâme'nin kahraman kadrosu zayıftır. Örfî, mesnevîde sevgilisi ve onun güzellik unsurları ile ilgili pek çok isim, sıfat ve benzeri ifadelere yer verir. Bu ifadeler şunlardır: Mehlikâ (21), perî ruhsâre bir pâkize duhter (28), mâh-peyker (28), gözü şehbâz (29), gönül sayd edici bir yâr-i mümtâz (29), siyeh ebrû (30), lem'a-ı hurşîd-i pür-nûr (cemâl) (30), leb-i şîrîni cam-ı sahbâ (31), (leb-i şîrîni) mânend-i helvâ (31), mest nigâh (32), hüsn-i dildirîb (34), dildâr (36, 73, 123), nigâr (44), dil-rübâ (45, 112), yâr (47, 69, 102, 104, 110, 126), cânân (48, 50, 52, 72), ma'sûk (60, 67), melek-sîmâ (64), dilber (65, 103), zülfî siyâh (80), nigâhı sâhir (80), gül-gonca-i bağ-ı letâfet (96), gül-ruhsâr-ı gülzâr-ı melâhat (96), rengârenk olan ruhsâr-ı âl (100), mâh (107, 115), münevver tal'at (109), yâr-ı vefâ-dâr (111), verd-i bağ-ı letâfet (117), nahl-i nevres (118), çeşm-i nergîs (119), hüsn-i tâb-nâk (120), nev-cevân (122), mahbûb-ı nâzenîn (129), cism-i pâk (129), nigâr-ı pâk-beden (133), mihr-bân (137), gonce (138).

Örfî ile ilgili isim ve sıfatlar: Diyânet sahibi (46), âşık(70), yâr-ı vefâ-dâr (79), merd-i hüner-mend (81), şeydâ-yı mahabbet(103).

Mesnevînin diğer şahısları ise kızın annesi, nasihat veren dost (merd-i dâna) ve Örfî'nin annesi (şefkatle yek-tâ, didesi mübârek, ruhları münevver)dir.

Hikâyede bulunan dinî unsurlar; tevhid ve na't bölümlerindeki hamd u senâlar, Hz. Muhammed'e ve âl u ashâbına salavat (1-20), imam ile cemâatin davet edilip nikah akdinin yapılmasıdır. Toplumsal ve geleneksel unsurlar ise, kızın annesinin aşıkların görüşmesini yasaklaması (44-48), kızın namusluluğunun ispatlanması (47), Örfî'nin annesinin kızı istetmesi (92), gelinin hazırlanması ve bir alay kadın ile yürümesi (99-102) ve nikahın kıyılması (108) olarak belirlenebilir.

Mesnevîde geçen deyimler; feyz almak (3), cihana nur salmak (10), yoluna can vermek (12), murada erişmek (14), gönül sayd etmek(29), nazar kılmak (34), el vermek (34), nazara almak (35), hatıra gelmek (42, 146), ismetini çâk etmek (45), kararı kalmamak (49, 86), el çekmek (59), aradan çıkmak (59),

niyâzı kesmek (59), teselli vermek (63), derdine derman olmak(76), tarâvet vermek(98), Hızır gibi erişmek (107), cihânı yakmak (127), tâb u tüvânı kesilmek(135), lisânını yakmak (136), safâsını uçurmak(138), beyâna çekmek (139).

Dili sade, üslubu anlaşılır olan Mahabbetnâmede Türkçe fiillerin ve deyimlerin fazlalığı göze çarpmaktadır. Şair hikaye tekniğinde başarılı olduğundan konuyu sıkıntıya girmeden istediği yere getirir. Anlaşılabilir sade bir dili olan Örfî, genellikle ikili tamlamalar, az da olsa bazen üçlü tamlamalar (96, 121, 122) kullanmıştır. Murabbada geçen “E's-salâ erbâb-ı ırşka e's-salâ” ifadesindeki samimiyet ve meydan okuma dikkat çekicidir.

Sonuç olarak, bu çalışmamızla verimli bir şâir ve tarihçi olan fakat az tanınan Edirneli Örfî Mahmud Ağa'nın hayatı ve eserlerini tanıtmaya çalıştık. Eserleri hakkında yeni tespitler yaptığımız şâirin Mahabbetnâme ve Nasihatnâme mesnevîleri hakkında bilgiler vererek Leylâ vü Mecnûn mesnevisinin yeni bir nüshasını tanıttık. Ayrıca bir aşk hikayesi olan Mahabbetnâme mesnevisinin metin tespitini yaptıktan sonra eserin şekil, muhtevâ ve dil özelliklerini ortaya koyduk. Eser iki kahramanlı diğer aşk hikayeleri kadar efsânevî, geniş ve sürükleyici olmasa da tek nüsha ve orijinal olması açısından kayda değerdir.

Nazm-ı Maḥabbet-nāme-i ‘Örfī

Mefāilün Mefāilün Faulün

85b

1. Cenāb-ı Hakkā ḥamd u şükr-i bī-ḥad
Ḳapusından bir ‘abdin eylemez red
2. Ki ‘ālem ḥ^vān-ı elṭāfına muḥtāc
Kerīm Allāhumuz ḳoymaz birin ac
3. Ḥuşūşā ‘aşḳıdır sermāye-i cān
Anuñla feyz alur insān u ḥayvān
4. Ḳulūbuñ cümlesinde var maḥabbet
Güher kāmı durur diller ne minnet
5. Kimi kāmında ḳaldı zīr-i iḥfā
Kimisi işlenüp oldı hüveydā
6. O gevher kim ola dilden nümāyān
Olur zīb-efgen-i tācān-ı şāhān
7. Salāvātla selām olsun Resüle
Ki ‘aşī ümmeti geçdi ḳabüle
8. O maḥbüb-ı Ḥüdādur çünki maḥbüb
Görinür ḥüsni mir‘ātiyle maṭlūb
9. Dü ‘ālemde odur maḥbüb-ı ‘ālem
Ki nūrından görindi ḥüsni-i ādem
10. Ḳamer devrinde ol ḥurşīd nāgāh
Cihāna şaldı pertev nūrı billāh
11. Anuñ zerrātıdır ḥübān-ı dünyā
Anuñ nūrından oldı pertev eşyā
12. Ḥaḳīḳatde odur maḥbüb el-ḥaḳ
Virilse yolına biñ cān elyāk

13. Odur bādī-i icād-ı dü ʿālem
Odur aḥsen cemīʿan nevʿ-i ādem
14. İrişmek ise maḳşūduñ murāda
Aña ʿıışkuñ ola cāndan ziyāde
15. Ve āl-i emcediyle cümle aşḥāb
Delīl-i ʿıışk u hem maḳşūda esbāb
16. Gerekdür şevḳ ile dilden maḥabbet
Ki anlardur delīl-i ʿıışk u ḥālet
17. Resül ü āl ü aşḥābına her bār
Şalāvāt ile selām eyle tekrār
- 86.a**
18. Bilindi var imiş her dilde gevher
Revā mı ḳala kāmı içre bī-fer
19. Yanup ʿıışk u maḥabbetle şafā it
Çerāğum ol baña ḥayır duʿā it

S e b e b - i N a z m u İ n ũ ā

20. Gel āğāz eyle ey dil ḥasb-ı ḥāle
Nedür bāʿiş bilinsün bu maḳale
21. Çün ʿıışk oldu ezelden baña māye
Maḥabbet eyledüm bir meḥliḳāye
22. Beni leylā-yı zülfi itdi meftün
Bölüncü ʿaḳl u fikrüm itdi mecnün
23. İkimüz Leylī vü Mecnūna hem-pā
Gezerdüm ben de ʿıışkı ile tenhā
24. Gelince ḥaṭıra Mecnün u Leylā
Baña ḥāletleri virdi tesellā
25. Bizüm ile meger hem-ḥāl imişler
Kemāl-i ʿıışk ile abdāl imişler

26. Anuñ çün kışsa-ı Mecnûn u Leylâ
Sebeddür olmağa bu resme inşâ

27. Dilâ hod ser-güzeştüñden ʿıyân it
Maḥabbet resmini şerḥ ü beyân it

H a s b - ı H â l - i ʿ Ö r f î

28. Perî-ruḥsâre bir pākîze duḡter
Cemâlin ʿarz idüp ol mâh-peyker

29. Dü çeşm-i dil-şikârı şekl-i şeh-bâz
Göñül şayd idici bir yâr-i mümtâz

30. Siyeh ebrûları mânend-i semmür
Cemâli lemʿa-ı ḡürşîd-i pür-nür

31. Leb-i şîrîni gūyâ câm-ı şahbâ
Ya Ferhâd-ı dile mânend-i ḡelvâ

32. Nigâh-ı mestine aşlâ bakılmaz
Şerâr-ı ışığına kim var yakılmaz

33. Nigâh itdüm aña ʿiffetle tenhâ
Göñül varını itdi cümle yağmâ

34. Nazar kıldum o ḡüsn-i dil-firîbe
Baña el virdi ḡâlât-ı ḡarîbe

86b.

35. Beni evvel nazara aldı ol yâr
Ne çâre eyler oldum nâliş ü zâr

36. Gelürdi ḡâneme tenhâca dildâr
Tekellüfsüz iderdi ʿarz-ı dîdâr

37. Gice tâ şubḡa dek bir yirde ammâ
Mecâzî ḡâleti yoḡ idi ḡaşâ

38. Virürdi hüsni baña dürlü hālāt
Bu şevke nazm iderdüm nice ebyāt
39. Gehī şoḥbet gehī ʿarz-ı maḥabbet
Bu hāletle iderdük ʿıyş u ʿışret
40. Yoğ idi anda bende hiç liyākat
Mecāzī fışkına ola cesāret
41. Temennī-yi vişāle gāhī ammā
Ġazeller nazm iderdüm bī-muḥābā
42. Gelürdi hātıra bīm-i firāķı
Beni nālān iderdi iştıyāķı

Māder-i nigār ḥāl-i maḥabbetden haberdār olup
ʿarz-ı dīdār itmemek üzre nigāra tenbīh ü āzār
itmekle ʿÖrfīnüñ ḥasret-i dildār ile zār zār olduğıdur

43. Nühüfte cilve çün oldı nümāyān
Vişālün āḫiri elbette hicrān
44. Nigāruñ māderi olmuş haberdār
Dimiş yā yok mı sende ʿırz ile ʿār
45. Ḳasem yād eylemiş ol dil-rübā pāk
Benüm müştāķum itmez ʿişmetüm çāk
46. Ben itdüm ʿırzumı aña emānet
Diyānet şāhibi itmez ihānet
47. Muʿayyen oldı gerçi ʿişmet-i yār
Rıza yok ʿarz ide ammā ki didār
48. Baña çünki görünmez oldı cānān
Nihānī kārūm oldı āh u efgān
- 87a**
49. Ḳarārūm ḳalmayup ḥasretle aşlā
Firāķ ile ğazeller itdüm inşā
50. Görinmez oldı çünki rüy-ı cānān
Ḥayālını görüp eylerdüm efgān

51. Benümle zâr iderdi dost u düşmen
Baña külhen gelürdi aşr-ı gülşen
52. Kime bakşam görindi üsn-i cānān
Yanumda üb u zışt olmışdı yeksān
Resīden Peyk-i Hidāyet
53. İrişdi āıbet peyk-i hidāyet
Didi ister iseñ fevz-i selāmet
54. Fenā dehrüñ fenādur her řafāsı
Gider almaz nigār u mübtelāsı
55. Bekā yokdur cemāl-i dil-rübāda
Ziyā bākī degül bir meh-liada
56. aıat nüktesi çün oldu malüm
Baña keřf oldu niçe sırr-ı mektüm
57. udādan ayrı fānī cümle ālem
Olur āk-i siyeh ecsād-ı ādem
58. Gören kim görinen kim fehm-i çālāk
aıat añla kimdür eyle idrāk
59. Sivādan çekdüm el ıdum aradan
Niyāzı kesmedüm dāim udādan
60. Bu demde düşdi mařūa maabbet
Eşer itdi aña da ıř u ālet
61. Olup peygüle-i asretde nālān
İdermiş derd ile feryād u efġān
62. Niyāza başladı nāz itdüm ammā
aıatde bu imiş resm-i sevdā
63. Bu nazmı söyledüm ol demde nāġāh
Teselli virdi baña tab-ı āġāh

Hulāşa - 1 ʿIşķ - 1 Hākīķat

Fāilātün Fāilātün Fāilün

1

Bir melek-sīmāya oldum mübtelā
 Ben niyāz itdükçe nāz itdi baña
 Şimdi ben nāz eylerem dil-ber ricā
 E'ş-şalā erbāb-1 ʿIşķa e'ş-şalā

87b

2

Bülbüle zārı muṭābık eyledüm
 Ol gül-i pür-hārı şādık eyledüm
 Kendüme maṣūķı ʿāşık eyledüm
 E'ş-şalā erbāb-1 ʿIşķa e'ş-şalā

3

Bir ten içre çünki olmaz iki cān
 Ben beni sevdüm meger bunca zamān
 Baña meftün eyledüm yāri hemān
 E'ş-şalā erbāb-1 ʿIşķa e'ş-şalā

4

Mürşid-i ʿIşķuñ olınca himmeti
 Dil-rübā ʿāşıkdan ister vuşlatı
 Kim bilür böyle nü hüfte devleti
 E'ş-şalā erbāb-1 ʿIşķa e'ş-şalā

5

ʿÖrfi öğrendi maḥabbet kārınā
 Başladı cānān ile bāzārına
 Nāz u istiğnā şatar dildārına
 E'ş-şalā erbāb-1 ʿIşķa e'ş-şalā

Eḥibbādan bir merd-i dānā ‘Örfiye naṣiḥat
itmekle viṣāl-i yāre nā’il ve ḥacle-gāh-ı maḫṣūda
vāṣıl olduğudur.

Mefārlün Mefārlün Faülün

74. Eḥibbādan birisi gördi ḥālüm
Dükenmiş idi refāre mecālüm
75. Didi n'oldı saña ey ‘Örfi böyle
Nedendür ıztırābuñ toğrı söyle
76. Senüñ bu derdüñe dermān yoğ mı
‘İlac olunmağa imkān yoğ mı
77. Didüm bīmār-ı hicrānem devā yoğ
Benüm gibi cihānda mübtelā yoğ
78. Netice ḥālümü itdüm ḥikāyet
Aña ḥālüm eger itdi o sāt
79. Didi riğkatle ey yār-ı vefādār
Seni mecnün ider bu ‘ıışk u efkār
80. Perīşān eylemiş zülf-i siyāhı
Saña sihr eylemiş sāḥir nigāhı
- 88a**
81. Yazuğdur saña ey merd-i hüner-mend
Naṣiḥat ideyüm gel eyleme red
82. Hemān sa’y it tezevvücle viṣāle
İrişdürmiş sizi Mevlā kemāle
83. Kālursañ böyle ḥasret ile nālān
Olur mecnün gibi ‘ağluñ perīşān
84. Olursañ cezbe-i ‘ıışk ile abdāl
Dü-tā-yı kāmētüñ olmuş buña dāl
85. Bu resme idicek pend ü naṣiḥat
‘Urūğ-ı cānuma itdi sirāyet

86. Düşürdi gönlüme arzûyı tekrâr
Karârüm kalmayup oldum talebkâr
87. Cenâb-ı vâlide şefkatle yek-tâ
Beni görmege şabr itmezdi aşlâ
88. Varup âdâb ile itdüm ziyâret
Ayâğına yüzüm sürdüm o sâ'at
89. Didi oğlum seni gördüm perîşân
İfâde eyle hâlin itme pinhân
90. İdüp ahvâlümü bi'l-cümle taqrîr
Aña da hâl-i ırışkum itdi te'sir
91. Mübârek dâdesi eşk ile taldı
Münevver ruhları gül gibi şoldı
92. Hemân gönderdi bir câriye derhâl
Ki yâri da'vet için itdi irsâl
93. Varınca mâder-i yâre bu peygâm
Dimiş ki duhterine çekme âlâm
94. Yeter âh eyleme künc-i belâda
İrişirdi sizi Mevlâ murâda
95. Müheyâ ol yeter zâr itme tenhâ
Netice buldı bu pâkîze sevdâ
96. Çün ol gül-gonce-i bâğ-ı letâfet
O gül-ruhsâr-ı gülzâr-ı melâhat
97. Hüdâya hamdi tekrâr itdi handân
Ki bir yıl olmuş idi vaqt-i hicrân
98. Hâzân olmuş idi berg-i bahârı
Yine virdi tarâvet aña Bârî

99. Hemān ol laḥza oldılar müheyyā
 ʿArūs-ı ḥüsni tekml̄ idi zīrā
- 88b**
100. Ki meşşāta ne ḥācet bu cemāle
 O reng-ā-reng olan ruḥsār-ı āle
101. Niḳābı zūlf idi teller de ḡsū
 Ezeldendür müzeyyen ḥüsn ile bu
102. Yüridi bir alay nisvān ile yār
 İde bu ʿaşıḳa tā ʿarz-ı dīdār
103. Bu şeydā-yı maḥabbet ise ḥayrān
 Ḳudūm-ı dilbere ḥasretle nig(e)rān
104. Dü çeşmüm muntazır teşrīf-i yāre
 Ne şübhe maḳdeminden intizāre
105. Belā-yı derd-i firḳat başḳa miḥnet
 Belā-yı digeri ārzū-yı vuşlat
106. İrer mi fülk-i dil ḥoş rūzgāra
 Gelür mi yoḥsa gelmez mi kenāra
107. Yem-i ḥayretde iken dīde nāḡāh
 Hızır gibi irişdi geldi o māh
108. Cemāʿatle imām olındı daʿvet
 Olup ʿaḳd-i nikāḥ emrinde sürʿat
109. Anı gördüm ki ol ḥurşīd-dīdār
 Münevver taʿatı oldu bedīdār
110. Gelince ḥacle-i maḳşūda ol yār
 Ki pāy-endāz bu kālā-yı güftār
111. Şükür kim geldi ol yār-ı vefādār
 Tūlūʿ itdi seḥerde āfitābvār
112. Zihī devlet saʿadet mübtelāya
 İrişe luṭf-ı vaşl-ı dil-rübāya

113. İrişdüm ııřķ-ı tām ile viřāle
Şafā hengāmı olduķda dū sāle
114. Viřālūn firķati emr-i muķarrer
İrtir her gūn zevāle mihr-i enver
115. Dem-i firķat iriřmiř āh nāgāh
Vebādan tūtulup ĉūn gitdi ol māh
116. Didūm merřiyyesin hūzn ile nālān
Bu resme iderek nālīřle efgān

Merřiye

Mefūlū Fāilātū Mefāilū Fāi lūn

1

- 89a Āh el-firāk ḥasret amān el-amān amān
İtdi o verd-i bāg-ı letāfet bu dem ḥazān
- Kesdi o naḥl-i nev-resi āh erre-i ecel
Oldum hezār girye vū mātemle pūr-figān
- Yumdı dū ĉeřm-i nergisini řarřar-ı fenā
Şoldı ruḥānı gūlgūl iken řekl-i ergūvān
- İrdi zevāle gūn gibi ol ḥūsn-i tāb-nāk
Geydi libās-ı mātemini ol giĉe cihān
- Geĉdi nesīm-i ‘ōmri dirīgā řitāb ile
Kim rūzgār-ı dehr-i denī eyledi vezān
- Ḥayfā vū ḥayf ki göĉdi daḥī nev-cevān iken
Ḥūsn-i bedīi rūḥ-ı dil-i ‘āřıkān iken

2

- Yaķdı derūnı ḥasret-i dildār āteři
Sönmiř degūldi dilden o ruḥsār āteři
- Ḥākister itdi ehl-i maḥabbet ocaĝını
Bu sūziř ü mātem ile efkār āteři

Mānend-i cemre irdi fetīl-i derūnuma
Derd-i elemle atşe vü ekdār āteşi

‘Azm-i riyāz-ı ‘adn idicek rūh-ı pāki āh
Dehri cehennem itdi baña yār āteşi

İtfāya eşk-i dīde aķarsa ne fā’ide
Yaķdı cihānı ‘āķıbet-i kār āteşi

Tennūr-ı dilde yaķdı şerār-ı ğamını āh
Vire kemāl-i şabr-ı sūkūn bize İlāh

3

Oldı şehīd-i ğurbet o maħbūb-ı nāzenīn
Çekdi o cism-i pāki der-āĝūşına zemīn

Derd-i firāk u ħasret ile zār zār olup
Tākāt dükendi eylemeden rūz u şeb enīn

Geyse bu gice kisve-i mātem n'ola şebān
Toĝmaz cihānda bir daħi hīç böyle meh-cebīn

Pür-dil olunca dāĝ-ı ğamı eyledüm fiĝān
Oldum be-nāle hem-nefes-i nāy-veş ħazīn

Böyle niĝār-ı pāk-beden toymaz ‘ömrine
Tırmaz bu baĝda bir iki gün berg-i yāsemīn

Şanma ki anı dehr-i denī içre görürsüñ
Ey dīde anı bir daħi maħşerde görürsüñ

89b

4

Ger almaz ise Ĥazret-i Ĥallāķ cānumı
Hicr ü firāk kesmeye tāb ü tūvānumı

Tā ħaşr olunca söyler idüm nazm u neşr ile
Mersīyesinde yaķmasa āteş lisānumı

Dāmāne iner idi o dem çāk giribān
Bilsem kefenle yatduĝın ol mihr-bānumı

Bülbül şafâsın uçurur idüm nevâ ile
Güş itse mümkün olsa o gönçe figânumı

Ĥalka hikâyet eyler idi kışsa-ĥvân-ı ıışk
Bir bir beyâna çeksem eger dâstânımı

Ṭayy it bu nazm-ı pür-kederüñ ‘Örfiyâ yeter
Besdür bu giryenâk eşerüñ ‘Örfiyâ yeter

Tesellî-bahş-ı İlhâm u Hidâyet

Mefâilün Mefâilün Faülün

141. Vişâl ü infisâli oldu ma‘lûm
Bilindi ıışk ile esrâr-ı mektûm
142. Ğam-ı fırkatle zevk-i vaşlı tev‘em
Olmaz her kişi bu remze maĥrem
143. Libâs-ı ‘âriyetdür kisve-i ten
Ki rûĥ oldu o ĥüsne zîb-efgen
144. Kâalır ıışk-ı ebedle mübtelâsı
Beĥâyâ ‘âzim olsa dil-rübâsı
145. Görinen ĥüsne bakma anı seyr it
Nühüfte cân içinde cânı seyr it
146. Gelince ĥatıra Mecnûn u Leylâ
Virürdi ĥâleti baña tesellâ
147. Sebebdür nazmuma Mecnûn u Leylâ
Eşer olmaĥa itdüm nazm u inşâ
148. Ferâmüş itmeye ĥayır du‘âdan
Temennî eylerem bây ü gedâdan
149. Ola ıuşşâka bu sermâye-i cân
Oĥundukça şafâ kesb ide ĥübân

“ÖRFİ MAHMUD AĞA AND HIS POEM TALE «MAHABBETNÂME»”

Abstract

This study focuses on the life, works and especially the poem tale (mathnawi) “Mahabbetname” of Örfî Mahmud Ağa, an Ottoman poet, historian and calligrapher, who lived in the eighteenth century. New information about the poet’s works have been stated. “Mahabbetname” which was until now known to consist of 412 couplets in all the resources, was found to be only 149 couplets. In the only copy we have, when it was counted together with the other poem tales (Nasihatname and Leyla vü Mecnun) the total number of the couplets were found to be 412. Moreover, an unknown copy of the poet’s Leyla vü Mecnun poem tale was introduced. “Mahabbetname” which the writer wrote by taking inspiration from Leyla vü Mecnun, was studied and its text analysis was done.

Keywords

Örfî, Mahabbetname, History of Edirne, Nasihatname, Leyla vü Mecnun.

